

NATIONELL STRATEGI FÖR LANDSBYGDSUTVECKLING

1. Inledning	1
2. Nulägesbedömning	2
2. Övergripande strategi och nationella prioriteringar	10
3. Strategier för axlarna	14
4. Nationellt program inkl. indikativ medelsfördelning	19
5. Synergier i programmet och samband med andra närliggande EU-strategier/program	19
6. Nationellt nätverk för landsbygdsutveckling	28

1. Inledning

Den svenska strategin för landsbygdsutveckling syftar till att ange den övergripande inriktningen av kommande landsbygdsprogram för perioden 2007–2013. Strategin tar sin utgångspunkt i de gemensamma riktlinjer som har beslutats men grundar sig också på nationella mål och prioriteringar.

Strategin har utarbetats inom Jordbruksdepartementet. I utarbetandet av strategin har samråd med berörda departement, myndigheter och intressegrupper. Den referensgrupp som bildats hösten 2005 för förankring av programarbetet har utgjort basen för detta samråd.

Arbetet med strategin inleddes hösten 2004 med ett uppdrag till ett oberoende konsultföretag, Eurofutures, att utarbeta en omvärldsanalys för landsbygden. Omvärldsanalysen låg sedan till grund för ett seminarium i mars 2005 med ett stort antal intressenter.

Regeringen tillsatte i juni 2004 en parlamentarisk kommitté med uppdrag att utforma en långsiktig strategi för den nationella landsbygdspolitiken. I ett delbetänkande våren 2005 har kommittén lämnat förslag och bedömningar om den strategiska inriktningen av nästa landsbygdsprogram. Betänkandet remitterades till ett stort antal myndigheter och intressenter.

Regeringen har på grundval av ovanstående underlag redovisat sin bedömning avseende behov och strategisk inriktning inför nästa programperiod i en skrivelse till riksdagen i februari 2006. Skrivelsen, liksom föreliggande strategi, har utarbetats i samarbete med Vänsterpartiet och Miljöpartiet.

2. Nulägesbedömning

1.1 Nulägesbeskrivning och analys

I avsnittet görs en beskrivning och analys av utgångsläget. Indikatorer (baseline) redovisas i bilaga 1.

1.1.1 Allmän ekonomisk utveckling i Sverige

Den ekonomiska utvecklingen i Sverige har under senare år präglats av relativt hög tillväxt. Låga räntor och en god lönsamhet i industrin har bidragit till en stark investeringstillväxt. Den privata konsumtionen väntas fortsätta att öka till följd av låga räntor, en god förmögenhetsställning, en stark inkomstutveckling och en starkare arbetsmarknad. Bedömningen är att den svenska ekonomin skall kunna fortsätta att växa i god takt de närmast följande åren. Inflationen har under flera år varit låg men väntas stiga gradvis under 2006 när efterfrågan och resursutnyttjandet i svensk ekonomi förbättras.

Sysselsättningen uppgick år 2005 till ca 77 procent av arbetskraften och den öppna arbetslösheten till 6 procent. Drygt 2,5 procent av arbetskraften var föremål för arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Andelen sysselsatta varierar stort mellan olika regioner i landet.

1.1.2 Landsbygdens ekonomiska och sociala utveckling

Sverige är tillsammans med Finland ett av de mest glesbefolkade länderna inom EU, med endast 22 invånare/km². Mot denna bakgrund klassas hela Sveriges yta med undantag av storstadsområden som landsbygd. Befolkningen är koncentrerad till de södra delarna av landet. I de nordligare delarna finns stora områden som har en mycket gles permanent befolkning. Dessa områden brukas ändå på olika sätt t.ex. genom skogsbruk, renskötsel, friluftsliv, turism och säsonsboende.

Glesbygdsområden i Sverige och särskilt i skogslänens inland har haft en förhållandevis snabb befolkningsminskning under senare år. Den tätortsnära landsbygden har haft en viss befolkningsökning under senare år. Landsbygdens värde som attraktiv boendemiljö har ökat. Förbättrade kommunikationer möjliggör ett bostadsval som grundar sig på andra värden än närheten till arbetsplatsen. Attraktiva miljöer påverkar också näringslivet och företagens lokalisering. Många människor bor inte längre på en enda plats hela året. Det är relativt vanligt att tätorts- och stadsmänniskor flyttar ut på landet eller till skärgården under delar av året. Sammantaget sker en utveckling där landsbygden roll successivt förändras och där en negativ befolkningsutveckling delvis vägs upp av ökat deltidsboende och en ökande turism- och besöksnäring.

Jord- och skogsbruket var tidigare de dominerande verksamheterna på landsbygden men sysselsätter i dag knappt 10 procent av männen och ca 2–3 procent av kvinnorna. Beaktas den indirekta sysselsättning och förädlingsledet är betydelsen av jord- och skogsbruk högre, närmare 10 procent. I stället har annat näringsliv relativt sett fått en allt större betydelse för möjligheterna till utkomst och sysselsättning. Utanför jord- och skogsbruket är sysselsättningen för män som bor på landsbygden störst inom tillverkningsindustrin. För kvinnor är sysselsättningen inom den offentliga sektorn, t.ex. vård och omsorg, vanligast. Sysselsättningen varierar stort mellan olika regioner i landet, tätorter och landsbygder. Många utpräglade glesbygdsområden, t.ex. i norra delen av landet, har låg sysselsättningsgrad. Sysselsättningsgraden i den tätortsnära landsbygden är dock lika hög eller ofta högre än i tätorterna. Stora regionala skillnader finns också i sysselsättningen inom jordbruket.

Inom jord- och skogsbruket är deltidsföretagandet högt. Omkring 60 procent av lantbruksföretagarna försörjde sig 2003 med annan verksamhet vid sidan av jord- och skogsbruket. Andelen företagare med sysselsättning på gården utöver jord- och skogsbruk har också ökat och uppgår till 28 %. En ökad diversifiering i lantbruket och av landsbygden bidrar till ett större utbud av varor och tjänster som är viktiga för landsbygdens samlade attraktionskraft både när det gäller möjligheterna till bosättning och att locka till sig externa besökare.

Låg tillväxt och låg sysselsättningsgrad präglar fortsatt många gles- och landsbygdsområden. Den tätortsnära landsbygden har dock en annan utveckling genom att service och arbetstillfällena finns på närmare avstånd eller finns tillgänglig genom god infrastruktur. Successivt märks dock tendenser till nytt företagande och produktion. I dag etableras nya företag huvudsakligen i tjänstesektorn. Företagandet i Sverige är fortfarande lågt i ett internationellt perspektiv. Betydande skillnader finns också mellan regionerna.

Service och infrastruktur

Infrastruktur i form av kommunikationer och en god allmän servicenivå utgör de grundläggande förutsättningarna för en gynnsam utveckling av landsbygdsområdena. Utvecklingsinsatser inom landsbygdspolitiken utgör komplement till sådana grundläggande samhällsfunktioner. En förutsättning för att upprätthålla en god servicenivå – både offentlig och privat – är i sin tur ett tillräckligt befolkningsunderlag. Ett minskande befolkningsunderlag i delar av

landet har bidragit till ett minskat serviceutbud. Ändrade köpmönster och servicebehov hos befolkningen påverkar också servicestrukturen. Företag och offentliga aktörer som tillhandahåller service har också ett inre och yttre tryck på sig att omorganisera och effektivisera sina verksamheter.

Nedläggningar av servicefunktioner har bl.a. rört dagligvaruhandeln, där många orter numera saknar en butik. Vad gäller offentlig service har förändringarna bl.a. i Postens servicenät inneburit förändrad service för många i glesbygder. Servicen på landsbygden har även stärkts på många håll genom en god samverkan mellan olika aktörer samt genom kompetensutveckling riktad till servicegivare. Behov finns fortsatt att utveckla flexibla servicelösningar.

Sverige har generellt en hög Internet-användning. Målet är att en effektiv och säker IT-infrastruktur (bredbandsnät) skall finnas tillgänglig i alla delar av landet för att skapa möjligheter för alla att delta i informationssamhället och få del av privat och offentlig service. Utbyggnad av bredband pågår men i vissa gles- och landsbygdsområden finns fortfarande behov av bättre överföringskapacitet. Bland jord- och skogsbrukare är Internet-användningen relativt hög. Enligt en aktuell undersökning har ca 80 procent tillgång till Internet. En tredjedel av dessa använder Internet dagligen, en tredjedel några gånger i veckan.

Utbildning och kompetensutveckling

Utbildningsnivåerna i gles- och landsbygder är alltså låga och lägre än i tätorter. Andelen individer med eftergymnasial utbildning är i tätorter ca 30 procent men endast ca 16-17 procent i gles- och landsbygd. Skillnader har funnits i incitamenten för högre utbildning och i attityder till högre utbildning. Många människor i gles- och landsbygder påbörjar sina studier senare i livet. Alternativa utbildningsformer, t.ex. distansutbildningar, är möjligheter som erbjuds.

Lokalt och regionalt utvecklingsarbete

Landsbygden har påtagliga styrkor i form av en stark social gemenskap med närhet mellan människor i olika befattningar. Föreningstätheten är fortfarande hög i många glesbygdskommuner. Samtidigt har befolkningsminskningen i många områden och de ofta långa avstånden bidragit till en försvagning av den sociala ekonomin. Tradition och kulturella värderingar i ett område kan ibland också vara ett hinder för utveckling. Insatser som inriktas på förändringsarbete och attitydförändringar och som underlättar entreprenörskap och bidrar till bättre samverkan mellan institutioner och med det lokala näringslivet kommer här att vara fortsatt viktiga. Det finns därför behov av att fortsätta arbetet i de lokala utvecklingsstrukturer som har utvecklats.

Sverige har i dag sammanlagt tolv Leadergrupper inom ramen för *Leader +*. Grupperna bygger på partnerskap mellan näringsliv och ideella aktörer med stöd av offentliga myndigheter. Resultat och erfarenheter har varit föremål för flera utvärderingar. Enligt halvtidsutvärderingen har Leader-arbetet bidragit till lokal mobilisering och skapat förutsättningar ekonomisk utveckling. Samtidigt finns det områden som kan förbättras. Ett generellt drag är mångfalden av mål och projekt och brister i fråga om fokus och övergripande strategier. Administrationen bedöms också ha varit kostsam. Utöver Leader-grupperna finns på lägre nivå ytterligare aktiva lokala grupper som driver utvecklingsarbete. Omkring en tredjedel av landsbygdsbefolkningen bedöms vara involverade i aktiviteterna.

1.1.3 Utveckling inom de areella näringarna samt livsmedelssektorn

Jordbruket och livsmedelssektorn

Den svenska livsmedelsproduktionen är idag modern och effektiv. Strukturomvandlingen i jordbruket har varit omfattande. Samtidigt som antalet företag minskar har den genomsnittliga storleken på företagen ökat. De större och ofta specialiserade företagen står i dag för merparten av den samlade livsmedelsproduktionen och markanvändningen. De mest betydande produktionsområdena i svenskt jordbruk är i dag mjölk, kött och spannmål. Trädgårdsnäringen har störst omfattning i sydligaste Sverige. Vid en internationell jämförelse håller svenskt jordbruk hög standard med högt ställda krav på produktionen. Det svenska jordbruket är generellt sett väl anpassat till samhällets och i ökad grad konsumenternas krav på säkra och djuretiskt godtagbara livsmedel. Arbetet med en miljöanpassning av jordbruket har pågått under lång tid och har varit framgångsrikt. Med moderna produktionsmetoder finns dock potential att fortsatt utveckla produktionen i denna riktning.

Förutsättningarna för jordbruk varierar mycket i olika regioner. De södra delarna av landet har mycket gynnsamma produktionsförutsättningar medan landets norra delar och skogslänen har betydligt sämre klimat- och naturgivna förutsättningarna. Under den senaste 10-årsperioden har en omfattande strukturrationalisering skett inom det svenska jordbruket. Samtidigt har det skett en omfattande minskning i antalet aktiva jordbruksföretag i de mindre gynnsamma områdena (43 procent sedan 1995). Nedgången i antalet företag med djur kan på sikt bli problematisk för den fortsatta hävden av odlingslandskapet i stora delar av landets landsbygdsområden. Förlusten av dessa företag kan också ge negativa effekter för andra företagare och service i närregionen. Strukturförändringarna hänger också samman med bristande lönsamhet eller anpassningsförmåga i mindre/medelstora jordbruk samt stora pensionsavgångar som följd av en hög medelålder bland jordbrukarna (ca 30 procent över 60 år). Det är viktigt att landsbygdsprogrammet bidrar till att möjliggöra ett fortsatt lantbruksföretagande också i de mindre gynnsamma områdena. Jordbrukets och andra areella näringars attraktionskraft för unga människor men också för andra grupper i samhället är också en viktig fråga för den framtida utvecklingen.

Den nu genomförda jordbruksreformen innebär att svenskt jordbruk står inför stora utmaningar. Generellt har produktionen minskat något, t.ex. av mjölk och nötkött. Spannmålsodlingen har minskat något medan vallodlingen har ökat. Antalet företag och beslut om nedläggningar bedöms också ha påverkats något. Konsekvenserna på sikt av reformen är ännu för tidiga att bedöma.

Jordbruksreformen och det ökade trycket på att minska kostnader i jordbruket är en drivkraft för strukturrationaliseringen. Sverige kommer att få fler större och specialiserade företag som arbetar med kommersiell livsmedelsproduktion, med möjlighet att i ökad grad satsa på export. För att dessa företag skall vara framgångsrika krävs det att de är konkurrenskraftiga i förhållande till andra EU-länder men också internationellt. Behov kan finnas av fortsatta investeringar i moderniseringar av anläggningar.

Reformen innebär samtidigt nya förutsättningar för utveckling av ny produktion eller verksamhet med utgångspunkt i marknadens efterfrågan. På sikt kan därför jordbrukarna bli mindre beroende av gårdsstödsystemen. Bland allt fler jordbrukare märks i dag ett ökat intresse för att bredda och utveckla företagens ekonomiska bas genom vidareförädling eller diversifiering. Det är därför viktigt att landsbygdspolitikens åtgärder stöder denna utveckling mot en breddad inkomstbas för lantbruksnäringen. Ett område som för närvarande är intressant är utveckling av jordbrukets produktion av bioenergi och övrig förnybar energi. Många

företag, såväl större som mindre, använder i dag olika mervärden i produktionen, t.ex. ekologiska varor eller produkter med lokal eller regional identitet, som försäljningsargument. En differentierad produktion kan öka intresset för nya grupper av företagare. I företag med t.ex. ekologisk, småskalig eller lokal livsmedelsproduktion är medelåldern ofta lägre och det finns också fler kvinnliga företagare.

För att kunna utnyttja de möjligheter som finns behöver företagare utveckla sin kompetens och entreprenörskap. En ökad kunskapsförmedling från forskning och utveckling utgör en viktig bas för denna utveckling.

Livsmedelsindustrin är Sveriges femte största industrigren med avseende på sysselsättningen med verksamheter spridda över hela landet. Den allt hårdare internationella konkurrensen lett till en strukturomvandling och effektiviseringar och antalet sysselsatta har minskat under senare åren. Industrin domineras till antalet av småföretag. För den totala sysselsättningen inom livsmedelsindustrin är emellertid de stora företagen mycket viktiga. En utveckling sker också av mer profilerad livsmedelsförädling, t.ex. småskalig, hantverksmässig, lokal eller regional förädling. En tredjedel av dessa företag bedöms finnas på landsbygden. De mindre livsmedelsföretagen (< 50 anställda) har i dag vissa problem att nå ut på marknaden med sina produkter. Kapitalförsörjningen kan också vara ett problem för de småskaliga företagen. Livsmedelsexporten har under senare år ökat betydligt och bedöms ha ytterligare utvecklingspotential. Exporten ökar framför allt av förädlade livsmedel. Marknaden växer också för ekologiska produkter. Fortfarande har dock Sverige ett handelsunderskott för livsmedel, särskilt för kött och mjölkprodukter.

Rennäringen

Renskötseln, som i Sverige räknas som en jordbruksnäring, bedrivs i Sveriges nordligaste delar. Renbete förekommer idag på omkring en tredjedel av Sveriges yta. Renskötsel bedrivs i Sverige av samer, som är ett urfolk. Det finns cirka 4 500 renägande samer och drygt 950 renskötsel företag i Sverige. Renskötsel har en relativt låg lönsamhet och bedrivs ofta i kombination med annan näringsverksamhet. Utveckling och förnyelse genom sådan kompletterande verksamhet, t.ex. inom områden som slöjd, turism och naturupplevelser men också i förädling av renkött ökar i betydelse. Rennäringen bedöms samlat ha betydelse för den regionala ekonomin i många nordliga landsbygdsområden. I likhet med andra jordbruksföretag märks en minskning av antalet renskötare, renskötsel företag och renar. Medelåldern bland renägarna är hög (drygt 30 procent är över 60 år) och ännu högre inom renskötsel företagen.

Skogsnäringen

Skogs- och träindustrin är en av Sveriges viktigaste näringsgrenar som svarar för 13 procent av den svenska industrins sysselsättning, 15 procent av dess produktions- respektive förädlingsvärde samt 14 procent av Sveriges varuexport. Skogs- och träindustrin har stor betydelse för landsbygd och sysselsättning genom sin lokalisering till sysselsättningsvaga regioner. Varje anställd i skogsnäringen ger sysselsättning för ytterligare två i branscher som levererar varor och tjänster till skogsnäringen, vilket betyder att industrin direkt och indirekt sysselsätter 270 000 personer. Skogen har också betydelse för andra näringar, t.ex. energi- och turistnäringen. Produktionen av förnybar energi från skogsbruksnäringen uppgick 2004 till knappt 90 Twh.

Av Sveriges totala landareal på 41 miljoner hektar är mer än hälften skogsmark som brukas. Hälften av skogsmarken ägs av enskilda skogsägare (350 000). Mer än hälften av landets jordbruksföretag har kombinerat jord- och skogsbruk. Flertalet försörjer sig huvudsakligen på

andra inkomster än de från skogsbruket. Minskningen av sysselsättning och självverksamhet beror till stor del på en rationalisering och ökad mekanisering inom skogsbruket under de senaste decennierna, vilket har gjort mycket av skogsarbetet till en kapitalintensiv och högteknologisk verksamhet. Skog och skogsbruk påverkar också indirekt ekonomin på landsbygden och dess attraktionskraft genom jakt, fiske och naturturism. Den svenska skogspolitiken lades om 1993. Några av de viktigaste förändringarna jämfört med tidigare var att två jämställda mål för skogspolitiken fastställdes, ett produktionsmål och ett miljömål, och att detaljregleringen inom skogspolitiken minskades. De flesta av de bidrag som tidigare funnits avskaffades. Skogsägarna fick frihet under ansvar att själva svara för att bedriva ett hållbart skogsbruk.

Fiske

Fiskerinäringen är en av de areella näringarna och omfattar ca 2000 yrkesfiskare, 200 vattenbruksföretag och cirka 1700 anställda inom beredningsindustrin. Fisketuristiskt företagande omfattar ca 300 företag och har en resursbas i ca 3,1 miljoner fritidsfiskare i Sverige och en stor potentiell marknad inom EU där man beräknar att det finns ca 25 miljoner fritidsfiskare. Som fiskevattenägare återfinns ofta lantbrukare. Fiskerinäringen och fiskemöjligheten är viktig för att upprätthålla en levande kust- och landsbygd och en viktig källa till rekreation för allmänheten. Miljöförstöring, annan verksamhet som påverkar vattenområden och överbeskattning av bestånden kan orsaka att resursens tillstånd försämras. Miljöhänsyn och ekosystemtänkande beaktas i ökande men ännu ej tillräcklig omfattning inom fiskeripolitiken.

1.1.4 Landsbygdens miljö och förvaltning av naturresurserna

Biologisk mångfald och kulturhistoriska värden

Landskapet är ett resultat av tidigare och nuvarande markanvändning med diversifierat utnyttjande av skogs- och jordbruksmarken. Månghundraårig hävd har skapat en flora och fauna som många gånger är unika i sitt slag, även i en internationell jämförelse, och ett aktivt brukande är en förutsättning för dessa värden. Odlingslandskapet har också ofta ett stort kulturhistoriskt värde då de innehåller fysiska spår av tidigare brukningssystem i form av landskapselement av nu övergivna brukningssystem. I kulturarvet ingår även kunskaper om de brukningsmetoder som dessa landskapselement representerar. Även våtmarker, sjöar och vattendrag i anslutning till jord- och skogsbrukslandskapet är mycket viktiga biotoper och landskapselement.

En stor del av odlingslandskapets biologiska mångfald finns i ängs- och betesmarkerna och dessa är bland de mest artrika markerna i Sverige. Runt hälften av de hotade (rödlistade) arterna i landet är knutna till jordbrukslandskapet. I landets fjällområden är det till stora delar rennäringen med tillhörande binäringar som har legat till grund för många av de biologiska och kulturhistoriska värdena. Rennäringen har även präglat de norra skogsområdena. I likhet med odlingslandskapet hyser skogen många värden. Skogen har stor betydelse för biologisk mångfald, rekreation, friluftsliv och rymmer betydande kulturhistoriska värden. Ett kulturhistorisk värdefullt arv finns också i fåbodbruket.

I odlingslandskapet finns runt 70 000 ha ängs- och betesmarker som är utpekade som Natura 2000-objekt, vilket är drygt 1 % av den totala Natura 2000-arealen i Sverige. På skogsmark finns för närvarande 1,9 miljoner ha utpekade som Natura 2000-habitat. Dessa marker är huvudsakligen skyddade som nationalparker, naturreservat, naturvårdsavtal eller biotopskydd. I enlighet med en rapport från EEA (rapport 2004:1) definieras naturbetesmarker och exten-

siva marker samt mosaikmarker som marker med synnerliga naturvärden. För Sverige motsvarar dessa marker 600 000 ha enligt EEA-rapporten 2005:6. I enlighet med de mål som uppsatts är det av stor vikt att denna areal inte minskar.

De största hoten mot den biologiska mångfalden är att ekosystem och arternas livsmiljöer förstörs¹. I Sverige är det framför allt stora förändringar i markanvändningen, särskilt nedläggning av jordbruk och förlust av aktiva brukare med upphört bete och igenväxning som följd, som hotar den biologiska och kulturhistoriska värdena. Även jordbrukets intensifiering med borttagande av odlingshinder och småbiotoper från åkerlandskapet har negativt påverkat många arters livsmiljöer och därmed den biologiska mångfalden och kulturmiljön. Detta gäller framförallt slättlandskapen i södra och mellersta Sverige. Antalet fåglar knutna till det svenska odlingslandskapet har minskat med 40 procent sedan 1970-talet. Många av odlingslandskapets växt- och djurarter finns idag endast i spridda restpopulationer. Variationen i landskapet och i åkermarken minskar och de landskapsstrukturer som finns kvar i åkerlandskapet blir därmed särskilt betydelsefulla genom att de skapar en infrastruktur för den biologiska mångfalden. I ett nordvästeuropeiskt perspektiv finns ännu en hög andel naturliga betesmarker och slätterängar i Sverige, trots den kraftiga minskningen av dessa marker under hela 1900-talet.

Det generella framtida hotet mot betesmarkerna är att det inte kommer att finnas tillräckligt med aktiva brukare som har betesdjur för att hålla markerna i hävd och att de djur som finns inte utnyttjas på bästa sätt². Ett jordbruk med djurhållning är en förutsättning för att bevara den biologiska mångfalden och de kulturmiljövärden som är förknippade med det svenska jordbrukslandskapet. Sedan i början av 1990-talet har antalet mjölkkor minskat med drygt 170 000 djur, vilket motsvarar 30 procent av mjölkorna. Reformen av jordbrukspolitiken kan innebära nya möjligheter till lönsam produktion för större betesinriktade företag. Samtidigt kan förändringarna i ersättningssystemen påskynda strukturomvandlingen där jordbruksföretagen blir färre men större. Detta kan innebära problem med att hävda markerna eftersom avstånden ökar.

Skogsbestånden är idag överlag likåldriga samt består i stor utsträckning av några dominerande kommersiella trädslag. Av det totala antalet rödlistade arter i utgör skogslandskapets arter omkring hälften. Grova och gamla träd, död ved av olika kvalitet, ädellövskog och lövinslag i barrbestånd är särskilt viktiga för de hotade arterna. Mängden av dessa inslag har minskat och det är nödvändigt att verka för att vända den nedåtgående trenden t.ex. genom nya brukningsmetoder. Sydsveriges hotade arter utgörs främst av arter som är beroende av ädellövskog, som minskat kraftigt under de senaste 200 åren.

Vattenkvalitet

Sverige är ett vattenrikt land med lång kust och där sjöar upptar drygt 9 procent av landets totala yta. Odlingslandskapets öppna vattenytor har under den senaste 50-årsperioden drastiskt minskat, vilket har påverkat den biologiska mångfalden och landskapsbilden negativt. Vattenkvaliteten är över lag god. Problem med övergödning av sötvatten och i kustområdena finns främst i södra delarna av landet. I Östersjön har under senare tid algbloomingar under sommarmånaderna förekommit varje år. Av den totala landytan är ca 17 procent klassificerad som nitratkänsligt område enligt direktiv 1991/676/EG om skydd mot att vatten förorenas av nitrater från jordbruket. Dessa områden omfattar kustområdena och de mer intensiva jord-

¹ Regeringens proposition 2004/05:150. Svenska miljömål – ett gemensamt uppdrag

² Jordbruksverket, 2006. Betesmarkerna efter 2003 års jordbruksreform – hot och möjligheter. rapport 2006:3

bruksbygderna i södra Sverige. Överskotten av kväve och fosfor i balanser för den svenska jordbruksmarken minskar sedan ett flertal år och är ca 46 kg N/ha och 2 kg P/ha³.

Sverige har i europeisk jämförelse en låg användning av växtskyddsmedel. Nationellt arbete med handlingsprogram för att minska riskerna med växtskyddsmedel har pågått under lång tid. Restriktivitet vid godkännande, krav på utbildning för inköp och användning, regler om spridning är några av de ingående åtgärderna. Dock har användningen av växtskyddsmedel uttryckt som hektardoser ökat sedan mitten av 1990-talet. Rester av växtskyddsmedel återfinns i vatten. Den ekologiska produktionen är ett led i utvecklingen för en uthållig livsmedelsproduktion och bidrar till flera miljömål, särskilt då inte kemiska växtskyddsmedel används i produktionen. Enligt de nya mål som regeringen nyligen har föreslagit⁴ skall den certifierade ekologiska odlingen vid utgången av 2010 uppgå till minst 20 procent av landets jordbruksmark. Sedan 1997 har den ekologiska arealen och djurhållningen ökat. I dag odlas ca 20 procent av åkerarealen ekologiskt, varav den certifierade arealen utgör ca 7 procent. Förändringar inom den konventionella odlingen är också viktiga.

Luft och klimat

De totala svenska ammoniakutsläppen 2003 var ca 56 000 ton. Det innebär att den nivå som lagts fast i direktiv 2001/81/EC om nationella utsläppstak har nåtts. Jordbruket svarar för huvudparten av utsläppen av ammoniak. Jämfört med 1995 har utsläppen från jordbruket minskat med 18 procent. Nedgången beror främst på en minskad djurhållning och därmed mindre mängd stallgödsel. Förutom införd lagstiftning för att minska ammoniakutsläppen bör strukturförändringar, teknikutveckling och ändrad djurhållning m.m. leda till fortsatt minskade utsläpp från jordbruket. Kvävedepositionen är särskilt uttalad i de sydvästra delarna av landet och huvudparten är bidrag från långväga transporterad kväve. Kalkningsverksamhet förekommer i vattendrag, sjöar och skogsmark för att minska de negativa effekterna bl.a. i fråga om biologisk mångfald.

Kyotoprotokollet till FN:s konvention om klimatförändringar undertecknades av Sverige 1998.. Skogsbrukets årliga nettoupptag av växthusgaser är cirka 15 – 20 miljoner ton koldioxidkvivalenter. Jordbrukets utsläpp av växthusgaser har minskat med ca 8 procent mellan 1990 och 2002, vilket beror på en minskad djurhållning samt en lägre användning av såväl handels- som stallgödsel. En fortsatt minskning förväntas bl.a. beroende på ändade odlingsformer och metoder och ändrad djurhållning.

Av Sveriges samlade energiförbrukning tillgodoses omkring en fjärdedel av förnybar energi. I dag kommer det mesta av bioenergin från skogssektorn medan produktionen är liten och relativt ny inom jordbruket. Efterfrågan på förnybar energiråvara kommer sannolikt att öka. Produktionen av förnybar energi bedöms ha potential att öka både på jordbruks- och skogsmark vilket kan bidra till att viktiga miljö- och klimatmål uppnås.

1.2 Specifika nationella problem

Sveriges nordliga läge påverkar möjligheterna att bedriva jord- och skogsbruk. Det stränga klimatet och den korta vegetationsperioden i mer nordliga delarna av landet för med sig låg skördeavkastning, snäva tidsramar för sådd och skörd, kort betessäsong. Samtidigt innebär klimatförhållandena fördelar ur ekologisk synpunkt eftersom förekomsten av skadegörare är

³ Enligt OECDs definitioner:

⁴ skr. 2005/06:88

låg. Gles befolkning och långa avstånd till centralorter med utbud av olika servicefunktioner är andra försvårande omständigheter för utvecklingen på landsbygden i vissa delar av de norra delarna av landet.

I södra och mellersta delarna av Sverige finns områden, i huvudsak s.k. skogsbygder, med ett mer utpräglat inlandsklimat än i kustområdena. Klimatet där medför också kortare vegetationsperiod och lägre skördeavkastning. Sämre arronderingsförhållanden för med sig större arbetsåtgång i tid och minskade möjligheter att fullt utnyttja maskinernas kapacitet. Samtidigt är dessa marker särskilt värdefulla som öar av odlingslandskapets biologiska mångfald i skogsbygden. Även skogsbygderna i södra och mellersta Sverige präglas av gles befolkning. Avstånden till närmaste tätort är dock oftast betydligt kortare än i norra Sverige vilket ökar möjligheterna till sysselsättning och inkomster utanför jord- och skogsbruket.

Totalt finns 576 öar utan fast landförbindelse med folkbokförd befolkning. Samtidigt som de regionala skillnaderna mellan olika skärgårdsområden är stora, t.ex. i befolkningsutveckling och sysselsättning, finns likartade utvecklingsproblem vad gäller t.ex. service och näringsliv.

1.3 Sammanfattning av utmaningar och behov

Sammanfattningsvis kan följande landsbygdens styrkor sammanfattas på följande sätt:

Styrkor och möjligheter:

- modern och effektiv produktion i jord- och skogsbruk och livsmedelsindustri som med högkvalitativa produktionsmetoder, både vad gäller miljö och djuretiska hänsyn, producerar det som samhälle och konsumenter vill ha,
- jord- och skogsbruk har en nyckelroll i omställningen till en hållbar samhällsutveckling,
- höga natur- och kulturvärden i landskapet, en ren miljö och god vattenkvalitet,
- landsbygden har stora resurser i natur och landskap och socialt kapital som kan utvecklas som grund för företagande och ökad livskvalitet.

Svagheter och hot:

- entreprenörskap och företagande är svagare utvecklat i landsbygdsområden än i tätorter och städer; ökar sårbarhet i globalisering,
- värdefulla landskap och biologisk mångfald hotas av förändringar i produktionsmetoder och markanvändning och samhällsutveckling,
- glesa strukturer, stora avstånd och förändringar i service och infrastruktur innebär för sämre utvecklingsförutsättningar för innevånare och företag i landsbygdsområden, gäller bl.a. jordbruk i mindre gynnade områden.

Behov/utmaningar:

- stärka företagande och entreprenörskap i jordbruk och andra näringar på landsbygden,
- bevara och utveckla natur- och kulturvärdena i landskapet och fortsatt stödja de areella näringarnas roll som natur- och kulturmiljövårdsentreprenörer och som producenter av kollektiva nyttigheter samt minska jordbrukets negativa externa miljöeffekter,
- stärka landsbygdens utvecklingsförutsättningar i bred mening.

2. Övergripande strategi och nationella prioriteringar

2.1 Övergripande nationell strategi samt prioriteringar

Den svenska *landsbygdspolitiken* har som övergripande mål en ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbar utveckling av landsbygden. Målet omfattar en hållbar produktion av livsmedel, sysselsättning på landsbygden, hänsyn till regionala förutsättningar och hållbar tillväxt. Landskapets natur- och kulturvärden skall värnas och den negativa miljöpåverkan minimeras. Landsbygdspolitiken har i Sverige en nära koppling till miljöpolitiken och de nationella miljö-kvalitetsmålen (bilaga 2). Sambandet är också starkt till den regionala utvecklingspolitiken och skogspolitiken.

Den övergripande målsättningen för landsbygdspolitiken skall vara oförändrad för program-perioden 2007–2013. Utvecklingen inom jordbruket och i landets landsbygdsområden och de erfarenheter som finns av tidigare program innebär dock att politiken i kommande program behöva breddas och utvecklas för att de övergripande målen skall kunna uppnås. Detta är också i enlighet med de gemensamma riktlinjerna (rådsförordningen). För att realisera målen krävs en fortsatt hög miljöambition i kombination med ytterligare satsningar på de nyckelområden som Lissabonstrategin anger. I första hand handlar det om att öka ansträngningarna för en långsikt hållbar produktion och naturresursutnyttjande i de areella näringarna, att öka fokus på politikens bidrag till tillväxt och sysselsättning, att främja kunskaps- och kompetens-utveckling, innovation samt att bidra till omställningen inom energipolitiken. Därigenom främjas landsbygdens ekonomi och ett konkurrenskraftigt näringsliv som med ett hållbar naturresursutnyttjande producerar livsmedel och andra varor och tjänster med inriktning mot en hållbar utveckling där landskapets specifika värden förvaltas och utvecklas.

Den strategiska inriktningen av landsbygdspolitiken och det nationella landsbygdsprogrammet för kommande period föreslås bli följande:

1. Ett tydligare fokus i hela programmet på åtgärder som främjar företagande, tillväxt och sysselsättning på landsbygden och som stärker lantbrukets och landsbygdsföretagens konkurrensförmåga, ekonomiska bärkraft och bidrag till omställningen till ett hållbart samhälle och naturresursutnyttjande.

Motivering: Landsbygdens ekonomiska bas behöver stärkas genom ett utvecklat och diversifierat företagande inom de areella näringarna och genom utveckling av nya företag och sysselsättningsmöjligheter på landsbygden. De areella näringarnas betydelse för produktion och sysselsättning på landsbygden är fortsatt viktig. De har också en central roll som förvaltare av landets naturresurser och ett attraktivt landskap. Den produktion som bedrivs och de resurser som förvaltas av dessa företag är därför en utgångspunkt för programmets inriktning. Företagen skall stödjas i omställningen till en ekonomiskt konkurrenskraftig och hållbar och resurseffektiv produktion av livsmedel med omsorg om miljö och djurvälstånd samt andra varor och tjänster som ligger i linje med konsumenternas efterfrågan och samhällets krav. Ny grön produktion och teknik, t.ex. inom området förnybar energi, är därför ett viktigt utvecklingsområde för dessa näringar.

Koppling till Europeiska strategiska riktlinjer m.m: Strategiskt väl i linje med mål/strategi axel 1 samt axel 3. Genom fokus på ökad företagsamhet och sysselsättning, men också främjande av kunskaper och ny teknik, integreras målsättningarna i Lissabonstrategin.

2. En fortsatt hög miljöambition i programmet med fokus på effektiva insatser i syfte att bidra till en effektiv, högkvalitativ och konkurrenskraftig produktion där naturresurserna nyttjas långsiktigt hållbart och att miljömål med koppling till lantbruket och landskapets

natur- och kulturvärden och miljöpåverkan uppfylls. Ett helhetsperspektiv på landsbygden natur- och kulturmiljövärden som bas för utveckling och hållbar tillväxt på landsbygden.

Motivering: Landskapet utgör en unik resurs för utveckling och hållbar tillväxt på landsbygden. De areella näringarna skapar med hållbara produktionsmetoder förutsättningar för ett väderfullt och attraktivt landskap, bibehållande av markens bördighet och god vattenkvalitet. Detta är grundförutsättningar för företag inom såväl besöksnäring med koppling till jakt, fiske och övrigt friluftsliv som inom friskvård, rehabilitering och många andra områden. Dessa verksamheter har en positiv effekt som berör en stor del av landets befolkning, inte enbart de landsbygdsboende. Landskapet är viktigt för landsbygden attraktionskraft som boendemiljö och därmed för livskvaliteten för landsbygden befolkning. Det öppna och varierade landskapet inkl. skogsmarker och fjällområden är en förutsättning för bevarandet av flera av de växter och djur som idag är hotade. Landskapet är också en viktig del av kulturarvet. Övergödning utsläpp av försurande och övergödande ämnen till luft och vatten påverkar den biologiska mångfalden i marken, på land och i vatten. God vattenkvalitet är av betydelse både för människors och djurs hälsa och utgör en förutsättning för näringar som fiske, turism med koppling till bad- och andra vattenaktiviteter. Utöver sedan tidigare fastställda krav på brukarna ger ytterligare insatser i form av odlingsåtgärder men också genom att förändra vattnets väg i naturen möjlighet att uppnå god vattenkvalitet. Det senare kan även vara av vikt som reproduktionsområden för fisk. Utsläpp av växthusgaser medför klimatförändringar som kan leda till förändrade temperatur- och nederbördsförhållanden med effekter för samhället, landskapet, den biologiska mångfalden och för människors möjligheter till utkomst och livskvalitet. Det är därför viktigt att minska de areella näringarnas bidrag till växthuseffekten genom att minska beroendet av fossil energi och genom att utveckla en miljövänlig och koldioxidneutral energiproduktion. Inriktningen i programmet kommer att vara på åtgärder vars syfte är främja produktionen av kollektiva nyttigheter och att korrigera negativa externa effekter av produktionen. Jordbrukarna bör ha en fortsatt roll som natur- och kulturmiljövårds-entreprenörer och producenter av kollektiva nyttigheter. Även andra mark och naturresursförvaltare skall kunna beviljas stöd för sitt arbete. I likhet med vad de gemensamma riktlinjer anger kommer miljöåtgärderna att vara ett prioriterat område också i det nya programmet.

Koppling till Europeiska strategiska riktlinjer m.m.: Överensstämmer med målsättningarna för axel 2, bl.a. biologisk mångfald, bevarande av jord- och skogsbruk med höga natur- och kulturvärden samt djurvälstånd. Genom den höga miljöambitionen som utgör en viktig prioritering för åtgärder och insatser inom ramen för kommande landsbygdsprogram skapas möjligheter för att nå de målsättningar som anges i Göteborgsslutsatserna. Satsningar för att bidra till god vattenkvalitet, minskat utsläpp av växthusgaser och minskat beroende av fossila bränslen ligger också väl i linje med målsättningarna för denna axel. Satsningar på ekologisk produktion är i linje med den europeiska handlingsplanen för ekologiska livsmedel och ekologiskt jordbruk. Miljöåtgärder som skapar förutsättningar för en utveckling av nya tjänster och näringsverksamhet i landsbygdsområden är ett sätt att ta tillvara ”win-win”-möjligheter i enlighet med de gemensamma strategiska riktlinjerna.

3. Programmet skall främja en god utveckling av landsbygden som helhet. Detta förutsätter ett diversifierat näringsliv och därigenom bidra till inkomstbringande sysselsättning och ett hållbart nyttjande av landsbygden naturresurser, ett ökat fokus på landsbygden resurser i form av attraktiva natur- och landskapsmiljöer för boende och för rekreation samt ett ökat fokus på lokal service och infrastruktur. Lokalt engagemang, t.ex. genom partner-

skap, lokala utvecklingsgrupper och Leader eller liknande metoder, skall stödjas. Delta-gande från fler målgrupper skall eftersträvas.

Motivering: För att uppnå de övergripande målen för landsbygdens utveckling behövs en bredare ansats i kommande program. Insatser och målgrupp behöver breddas (*axel 3*). Det svenska programmet behöver få en tydligare lokal förankring med insatser för att öka lokalt engagemang i landsbygdsutveckling (*axel 4*).

Koppling till Europeiska strategiska riktlinjer: Både ambitionen om breddning och lokalt utvecklingsarbete ligger väl i linje med den gemensamma strategins ambitioner i fråga om axel 3 och 4.

4. Planering och genomförande skall präglas av en helhetssyn på landsbygden. Med utgångspunkt i de övergripande nationella målen och prioriteringarna skall samordningen mellan olika insatser och politikområden stärkas och ett ökat regionalt och lokalt inflytande över åtgärdernas tillämpning och genomförande eftersträvas.

Motivering: Sverige är ett land med stora regionala och naturgeografiska skillnader. Ökad hänsyn behöver därför tas till de varierande förutsättningar som råder i olika landsbygdsområden och regioner i landet. Ett ökat regionalt och lokalt inflytande över åtgärdernas tillämpning och genomförande skall därför eftersträvas. Samordningen med andra åtgärder för regional utveckling, miljö, fiske m.m skall stärkas. Formerna för detta redovisas närmare i avsn. 5.

Koppling till Europeiska strategiska riktlinjer: Helhetssyn och samordning ligger väl i linje med riktlinje 5.

2.2 Nationella/tematiska prioriteringar

Nedan redovisas några nationellt prioriterade utvecklingsområden som bedöms kunna utvecklas inom samtliga axlar i programmet.

Hållbar utveckling, naturresursutnyttjande och miljömål

Hållbar utveckling och hållbart naturresursutnyttjande med beaktande av uppställda miljömål är en generell utgångspunkt för programmet. De areella näringarna har en stor potential för en resurseffektiv produktion med minimal miljöpåverkan och har också en nyckelroll i omställningen till ett hållbar samhällsutveckling inkl. energiförsörjning. De har också en central roll som förvaltare av ett värdefullt natur- och kulturlandskap, där hävd av betesmarker utgör en viktig prioritering.

Livsmedelsproduktion med mervärden

Generellt finns behov av att främja utvecklingen av en differentierad produktion av livsmedel. Produkter med särskilda egenskaper eller mervärden kan här ges utvecklingsstöd.

- Ekologisk produktion: Marknaden för ekologiska produkter både nationellt och internationellt utvecklas. Konsumenternas efterfrågan är en viktig förutsättning för möjligheten till ökad produktion, ökad förädlingsgrad i produktionen, innovationer kopplade till nya produkter och ger också möjligheter till diversifiering av företaget på landsbygden.
- Lokal, regional och/eller småskalig produktion och förädling inom livsmedel och andra sektorer är en viktig komponent för att öka företaget på landsbygden med bas i de areella näringarna. Kvalitetsproduktion med regionalt eller traditionellt ursprung kan utgöra en del i detta.

- De svenska livsmedelsproduktionen också i de större företagen karakteriseras av mervärden som säker mat, god djuromsorg och miljöhänsyn.

Ny varu- och tjänsteproduktion

Utvecklingen av ny varu- och tjänsteproduktion med anknytning till jord- och skogsbruk, övriga areella näringar och landsbygd är viktigt för att den ekonomiska basen och för att öka tillväxt- och sysselsättningsmöjligheterna i landsbygdsområden. Prioriterade områden:

- Förnybar energi: Inom ramen för en aktiv energi- och miljöpolitik, bl.a. för att åstadkomma minskade utsläpp av växthusgaser, kan en ökad användning och produktion av förnybar energi från jord- och skogsbruk vara en viktig del. Ökad produktion av bioenergi kan också bidra till nya marknadsmöjligheter för företagen.
- Landskap och naturresurser: För att det öppna och varierade landskapet med dess mångfald av värden skall kunna bevaras och utvecklas skall jord- och skogsbrukarna fortsatt ha en roll som natur- och kulturmiljövårdsentreprenörer och producenter av kollektiva nyttigheter. Även andra mark och naturresursförvaltare, t.ex. rennärings, skall kunna ha en sådan roll.
- Turism och rekreation: Turism/rekreation med anknytning till landsbygdens resurser, t.ex. natur, odlingslandskap, skog, rennärings, fritidsfiske. Ger positiva effekter även på omgivande näringar.
- Servicetjänster och entreprenadverksamhet: En diversifiering som bidrar till ett effektivt nyttjande av ledig kapacitet (tid, maskiner) inom jord- och skogsbruk och andra landsbygdsföretag. Exempel på verksamheter är snöröjning, skötsel av grönområden, tillsyn av vägar.

Kunskaper, innovation och entreprenörskap

Sverige har goda förutsättningar att utveckla en hög kunskaps- och teknikinivå i allmänhet men även i lantbrukets produktion. Kunskapsförsörjningen från universitet, högskola och forskning är en viktig komponent att stärka, liksom innovation, entreprenörskap och samverkan. En hållbar utveckling och tillväxt sett till landsbygdens samlade resurser i form av human-, real- och naturkapital skall eftersträvas. Användning av IT och tillgång till IT- infrastruktur med hög överföringskapacitet är i detta sammanhang en grundläggande utvecklingsfaktor. Det är också viktigt att utveckla samverkansmodeller för skötsel, utveckling och förvaltning.

Integration av nya grupper och jämställdhet

Inom jord- och skogsbrukssektorn och i Sveriges gles- och landsbygder är unga, kvinnor och, i mycket hög grad, personer med utländsk bakgrund underrepresenterade. Även i det regionala och lokala utvecklingsarbetet kring landsbygdens utvecklingsfrågor är dessa grupper av medborgare underrepresenterade. Integrationen av nya grupper av behöver därför förbättras och arbetet med förbättrad jämställdhet förstärkas. I fråga om mångfald och integration skall också minoriters intressen tillgodoses. Detta kan också vara en viktig väg för en vitalisering av landsbygdsområdenas ekonomiska och sociala liv. Fokus skall ligga på informations- och nätverksarbete för att intressera potentiella nyföretagare och underlätta etablering samt på att generellt öka intresset för landsbygden.

3. Strategier för axlarna

3.1 Axel 1

Övergripande mål: Stimulera konkurrenskraft hos företag inom jord-och skogsbruk, rennärning samt inom livsmedelsproduktion och förädling på grundval av ett hållbart naturresursutnyttjande.

Strategi:

- Stödja företagens utvecklings- och konkurrenskraft genom utveckling av kompetens och lärande, ny modern teknik och resurseffektiva metoder, IT och utveckling av nya produkter.
- Åtgärderna skall tillämpas med utgångspunkt i företagarens behov och efterfrågan.
- Koordinering med företagsfrämjande åtgärder inom axel 3.
- Förenklingar i regler och villkor. Affärsplaner samt nationella och regionala prioriteringar skall utgöra grundval för stöd.

Särskilda prioriteringar/fokusområden:

- Omstrukturering/modernisering: Den ökade konkurrensen globalt och i unionen förutsätter moderna och effektiva produktionsenheter som tillgodoser de krav på en hög produktionskvalitet, god arbetsmiljö, hållbart naturresursutnyttjande inkl. minskad miljöpåverkan, etik och djurvälstånd som samhället och konsumenterna ställer. Parallellt är det angeläget att företag kan öka förädlingsgraden i produktionen. Inriktningen kan här dels vara på mer traditionell förädling av livsmedel, t.ex. med lokalt eller regionalt ursprung eller med särskilda kvalitetsegenskaper, eller med inriktning på utveckling av ny produktion, ny teknik, infrastruktur, innovation och entreprenörskap i enskilda företag eller genom samverkan. Sammantaget skall detta stärka konkurrenskraften i landsbygdens företag och skapa förutsättningar för ett aktivt jordbruk även i mindre gynnade områden och på så sätt bidra till landsbygdens livskraft.
- Kompetens/kunskapsutveckling: En hög kunskapsnivå hos företagarna är en viktig konkurrensfaktor. Åtgärden skall inriktas på både axel 1 och axel 2 med den övergripande målsättningen att förena en modern, ekologiskt hållbar och etisk produktion med ekonomisk konkurrenskraft. För att understödja CAP-reformens mål om ökad marknadsorientering behövs under de närmaste åren ett ökat fokus på att stödja jordbrukarnas kompetens som företagare och marknadsaktörer och att främja kunskapsöverföringen från forskning och utveckling för utveckling av ny produktion, teknik och innovationer.
- Kvalitetshöjande åtgärder: Stöd till medverkan i kvalitetssystem inkl information och marknadsföring skall tillämpas inom ramen för en nationell strävan att främja ett ökat företagande inom livsmedelsproduktion med särskilda kvaliteter.

Målgrupper:

Jordbrukare inkl. rennärning och trädgårdsodling och skogsbrukare samt mindre företag som förädlar råvaror från de areella näringarna. För förädling av skogsråvaror gäller dock mikro-företag.

Kvantifierade mål/indikatorer

Under programperioden skall lönsamhet och förädlingsvärde i sektorn öka, med positiv effekt på landsbygdens ekonomiska utveckling inkl. sysselsättning och hållbar naturresursförvaltning.

---

⁶ Med mikro-företag avses företag med färre än 10 anställda.

3.2 Axel 2

Övergripande mål: Att bevara och utveckla ett attraktivt landskap och en levande landsbygd och stimulera omställningen till en resurseffektiv och hållbar produktion med minskad miljöpåverkan för att bidra till att gemensamma och nationella miljömål på ett effektivt sätt kan uppnås. Att skapa en helhetssyn på landskapet är viktigt för landsbygdens attraktionskraft som boendemiljö och utgör en betydelsefull resurs för utvecklingen av företag som kan bidra till sysselsättning och tillväxt på landsbygden.

Strategi:

- Skapa en helhetssyn på landskapet som resurs för rekreation, utveckling och hållbar tillväxt och som bärare av ett natur- och kulturarv .
- Främja aktivt brukande av jordbruksmark i mindre gynnade områden.
- Stimulera produktionen av kollektiva nyttigheter, och därmed bidra till att upprätthålla ett attraktivt landskap.
- Stärka utvecklingen av brukningsmetoder så att negativ miljöpåverkan minskar.

Särskilda prioriteringar/fokusområden:

- Mindre gynnade områden: Att bibehålla ett öppet och aktivt odlingslandskap och motverka en nedläggning av jordbruk, i synnerhet med betesbaserad produktion i de mindre gynnade områdena ger förutsättningar för rik biologisk mångfald och för möjligheten att bevara värdefulla kulturmiljöer. Ett aktivt jordbruk kan också utgöra ett nav för företagsutveckling, hållbar tillväxt och är betydelsefullt för om området skall kunna behålla sin attraktivitet som vistelseort.
- Landskapets natur- och kulturvärden: För att det öppna och varierade landskapet med dess mångfald av biologiska och kulturhistoriska värden skall kunna bevaras och utvecklas måste lantbrukarna stödjas i sin roll som natur- och kulturmiljövårdsentreprenörer och producenter av kollektiva nyttigheter i syfte att uppnå miljömålen. Bevarandet av den biologiska mångfalden i odlingslandskapet utgör ett viktigt led för att nå uppställda mål där t.ex. Natura 2000 utgör ett viktigt verktyg. Landskapet med dess natur- och kulturmiljövärden utgör också en betydande resurs för utvecklingen av företag inom såväl besöksnäring med koppling till jakt, fiske, friluftsliv som inom friskvård, rehabilitering m.m.
- Miljövänligt jordbruk: Minska jordbrukets negativa miljöpåverkan och öka resurseffektiviteten. Jordbruket är en betydande utsläppskälla både för kväve och fosfor och växthusgaser. Användningen av växtskyddsmedel inom jordbruket kan också ge upphov till föroreningar av vatten. Att minska växtnäring förlusterna och riskerna vid användning av växtskyddsmedel ger möjlighet att nå en god vattenkvalitet. Att återskapa vattnets väg genom landskapet kan både vara positivt för att minska mängden växtnäring som slutligen når havet men också för att stärka den biologiska mångfalden.
- I ekologisk odling används inte kemiska växtskyddsmedel. Produktionsformen bidrar därmed till att nå en god vattenkvalitet men har också positiva effekter med avseende på biologisk mångfald, hållbar och resurseffektiv produktion och till möjligheten att nå flera av de nationella miljökvalitetsmålen. Ekologisk produktion inkl. förädling av ekologiska produkter samt annan produktion med ”mervärden” kan också skapa förutsättningar för nya företag på landsbygden
- Öka tillgången på biobränsle som ger en positiv miljö- och climateffekt.

- Kompetensutveckling och rådgivning är viktigt för att stödja miljöarbetet inom de areella näringarna.

Målgrupper:

Brukare av mark eller annan markförvaltare och i vissa fall djurhållare med utrotningshotade husdjursraser och avelsföreningar samt samebyar och samiska organisationer.

Kvantifierade mål/indikatorer:

Landskapets variationsrikedom skall värnas. Inom områden med störst risk för igenväxning och beskogning skall preliminärt 540 000 ha bevaras i hävd. Vidare skall preliminärt 450 000 ha av odlingslandskapet och preliminärt 70 000 ha av skogslandskapet mest biologiskt rika marker och värdefulla kulturmiljöer bevaras. Antalet hotade arter i jordbruks- och skogslandskapet, idag 879 respektive 836 arter, skall minska. Minst 20 % av jordbruksmarken skall vara ekologiskt certifierad.

3.3 Axel 3

Övergripande mål: Ökad diversifiering av landsbygdens näringsliv i syfte att främja sysselsättning, en högre livskvalitet för dem som bor på landsbygden samt ett hållbart nyttjande av landsbygdens samlade resurser.

Strategi:

Med utgångspunkt i landsbygdens särskilda utvecklingsmöjligheter skall åtgärderna under axel 3:

- Främja företagande, hållbar tillväxt och innovationer på landsbygden: Insatser skall förstärka företagets konkurrenskraft och främja en diversifiering av landsbygdens näringsliv och därmed bidra till sysselsättning som ger inkomster och ett hållbart utnyttjande av landsbygdens resurser. Lokalt entreprenörskap, företagande, miljöanpassade produktionsmetoder och utvecklingsarbete skall stimuleras. Information, rådgivning och samverkan är viktigt.
- Främja en god livsmiljö/livskvalitet på landsbygden vad gäller t.ex. tillgång till service eller infrastruktur som kan bidra till gynnsammare förhållanden för utveckling av företagande och boende. Fokus skall ligga på lokalt anpassade lösningar. Samordningsmöjligheter och kompetensutveckling samt lösningar som kan vara nya och innovativa ur ett lokalt perspektiv skall stimuleras.
- Åtgärderna bör tillämpas utifrån en helhetssyn på landsbygdens utveckling, där landsbygdsprogrammets åtgärder samverkar med andra insatser från samhällets sida för att stärka landsbygdens attraktionskraft och dess hållbara utveckling. Med utgångspunkt i nationella prioriteringar skall en anpassning ske till de stora skillnaderna i förutsättningar som råder mellan olika delar av landet. På regional och lokal nivå bör behoven av åtgärder utifrån en helhetssyn på landsbygdens utveckling återspeglas i de regionala och kommunala utvecklingsprogrammen.
- Bevarande och utveckling av landsbygdens natur- och kulturarv.

De insatser, verktyg, som kommer att användas skall ta sikte på att utveckla och förbättra entreprenörskap, kompetens, och innovationer samt användning/tillgång till IT.

Särskilda prioriteringar/fokusområden:

Förutsättningar för utveckling av nya affärsidéer, verksamheter och därmed också nya arbetstillfällen kan i första hand finnas med anknytning till

- attraktiva miljöer i landskapet: landskapet med dess natur- och kulturmiljövärden utgör en betydande resurs för utvecklingen av företag inom såväl besöksnäring med koppling till jakt, fiske, friluftsliv som inom friskvård, rehabilitering men har också betydelse för boende och företagande,
- mångsidig kompetens, bred företagarerfarenhet, sociala nätverk och ett starkt socialt kapital hos landsbygdens befolkning,
- arbetskraft som är delvis eller helt outnyttjad,
- fysiska markresurser som kan nyttjas för annan hållbar markberoende produktion än den inom jord- och skogsbruk men med anknytning till jordbruk, skogsbruk eller rennäring
- byggnader med utvecklingspotential

Dessa utvecklingsmöjligheter ger förutsättningar för nya eller utökade verksamheter som kan medverka till att de övergripande målen uppnås. Det kan ske genom diversifiering av jordbruks- och skogsföretag eller genom utveckling av andra mindre företag.

Målgrupper

Lantbruksföretag, mindre företag på landsbygden, lokala utvecklingsgrupper och andra aktörer.

Kvantifierade mål/indikatorer

Öka antalet företag på landsbygden för att öka möjligheterna till sysselsättning på landsbygden. Förutsättningarna för företagande och boende på landsbygden skall förbättras genom t.ex. förbättrad service, infrastruktur och kompetensutveckling.

3.4 Axel 4

Övergripande mål: Främja ett effektivt genomförande av landsbygdsprogrammet genom det mervärde som följer av lokal förankring, inflytande och samarbete .

Strategi:

- Möjligt att tillämpa Leader-metoden i hela landet för genomförande av programmets åtgärder inom alla axlar men särskilt inom axel 3.
- Aktiv medverkan i strategiarbete och genomförande från näringslivet, ideella organisationer och den offentliga sektorn är ett villkor för att LAG-grupper skall kunna bildas.
- Enkelhet i det administrativa genomförandet.

Särskilda prioriteringar/fokusområden:

- Det bör finnas goda möjligheter för privata, ideella och offentliga aktörer på lokal nivå att påverka och ta ansvar för mål, prioriteringar och genomförande av det nya landsbygdsprogrammet. Värdefulla erfarenheter av den metod för lokal förankring och inflytande som utvecklats inom ramen för Leader skall tas till vara och metoden skall vara tillämpbar i hela landet. Även andra former för lokal samverkan bör främjas. Det är viktigt att alla delar av näringslivet samt kommunerna medverkar aktivt i partnerskapen. En annan förutsättning för att metoden skall fungera är en bred och aktiv medverkan från lokala, ideella organisationer, som representerar olika intressen och

befolkningsgrupper. Metoden har hittills främst tillämpats för sådana insatser som ingår i axel 3. Leadermetoden eller andra liknande metoder för lokal förankring och inflytande bör kunna tillämpas även inom axel 1 och 2.

Avsikten med metoden Leader är att den skall koppla samman lokal kunskap och erfarenhet med samhällets målsättningar – underifrånperspektivet möter uppifrånperspektivet. Avsikten är att utvecklingsstrategin som arbetas fram ur ett underifrånperspektiv skall fånga upp lokal kunskap och leda till en helhetssyn på landsbygdens utveckling med en förankring som sträcker sig över sektorsgränserna. Detta kan ge större förutsättningar för att de åtgärder som genomförs får varaktiga effekter.

Kvantifierade mål/indikatorer:

Målsättningen är att omfattningen av lokalt utvecklingsarbete/Leader skall kunna öka väsentligt från dagens nivå om ca tredjedel av befolkning i de områden som omfattas.

4. Nationellt program inkl. indikativ medelsfördelning

Sverige kommer att genomföra ett samlat program för landsbygdsutveckling under perioden 2007–2013. Programmet skall omfatta hela landet.

Genomsnittlig årlig budgetram: ca 4 844 milj.kr (motsvarande drygt 538 meuro). Härutöver kan tillkomma eventuell nationell finansiering.

Indikativ fördelning på axlar:

Axel 1: 15 %

Axel 2: 75 %

Axel 3: 10 %

Medel för Leader (axel 4) samt tekniskt stöd ingår i fördelningen ovan.

5. Samband i programmet och med andra närliggande strategier och program

5.1 Samband i programmet

Sambanden mellan de tre centrala målen och insatsområdena kommer att vara flera. Konkurrenskraften hos befintliga företag inom jord- och skogsbruk utgör en grundförutsättning för den fortsatta produktionen av livsmedel, skogsprodukter och fiber men också för förvaltningen av stora markresurser och ett odlingslandskap. Den areella produktionen och de resurser den förvaltar utgör i sin tur en viktig del i en livskraftig landsbygd.

Förbättrad konkurrenskraft i jordbruket kommer att främjas med direkta stöd från axel 1 men också genom utbildning och rådgivning. Indirekt kommer jordbruket att stödjas genom miljöstöd till produktion med ökad miljöhänsyn eller särskilda produktionsnackdelar. Förbättrad konkurrenskraft i skogsbruket kommer framförallt att främjas genom kompetenshöjande insatser som information, utbildning och rådgivning. Diversifiering inom axel 3 kompletterar de utvecklingsstöd som kan lämnas inom axel 1. I axel 3 finns också möjligheten att arbeta på ett vidare plan för att utveckla den potential och de resurser i form av humankapital, livsmiljö

och kulturarv som finns i landsbygdsområdena. Inom axel 4 kan lokal samverkan och andra förutsättningsskapande insatser bidra till lantbrukets men också andra landsbygdsanknutna företags utveckling.

Produktionen inom de areella näringarna måste ske på ett sätt som är långsiktigt hållbart med hänsyn till de krav som konsumenter och samhälle ställer på kvalitet, miljöhänsyn, djurvälstånd och arbetsmiljö. Detta är en övergripande målsättning för landsbygdsprogrammets samtliga axlar, men stöd inom axel 2 – miljö och landskap – blir därför särskilt viktiga för att styra jord- och skogsbrukets produktion i en mer miljövänlig och etisk riktning. På sikt bör målsättningen vara att samtliga dimensioner av hållbarhet kan integreras i produktionen.

Samhället har ett särskilt intresse av att bevara och stödja hävderna av marker och landskap med särskilda natur- och kulturvärden. Ersättningar för produktionen av sådana kollektiva nyttigheter skall därför kunna utgå från programmet. Samtidigt – som anges i den europeiska strategin – kan produktionen av dessa kollektiva varor utgöra en bas för företagande och sysselsättning, t.ex. inom områden som turism, rekreation, hantverk m.m.

De nationella tematiska prioriteringarna för programmet har presenterats ovan. Dessa prioriteringar skall kunna stödjas med insatser från flera axlar. Nedan redovisas några exempel:

- Hållbart naturresursutnyttjande samt miljö- och klimatmål: Goda erfarenheter finns av kompetensutveckling/rådgivning i kombination med olika miljöersättningar.
- Ny varu- och tjänsteproduktion: Här kan behov finnas dels av rådgivning och kompetensutveckling, dels av utvecklingsstöd. Även samverkan med andra aktörer kan vara aktuellt.
- Kunskaper, innovation och entreprenörskap: Kunskapsöverföring, rådgivning, stöd till innovativt samarbete samt stöd till entreprenörskap och mikroföretagande är exempel på åtgärder som kan skapa förutsättningar för utvecklingen av ny produktion och en breddad inkomstbas för företag med bas i de areella näringarna och landsbygden.
- Produktion med mervärden: Behov kan finnas av kompetensutveckling av olika slag, förädlingsstöd eller stöd till nätverk och samarbete. I många fall kan miljöstöd ha stor betydelse. Som exempel kan miljöersättningar för ekologisk produktion i samverkan med andra utvecklingsstöd ha stor betydelse för utvecklingen av produkter med särskilda kvaliteter inom ramen för en lokal förädling.
- Integration av nya grupper: Informationsinsatser kan behövas t.ex. inom ramen för såväl axel 1 och 3. Integrationsfrågor bör även uppmärksammas i sammansättning av olika nätverk eller lokala utvecklingsgrupper.

Härutöver gäller att samtliga åtgärder i programmet ta sin utgångspunkt i ekosystemens bärkraft och aktivt bidra till en levande landsbygd i enlighet med nationella och gemensamma mål för miljö och landsbygd. För att säkerställa att synergier uppnås behövs i genomförandet av programmets åtgärder kriterier utvecklas för att tillgodose en välavvägd balans mellan ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet. Exempelvis kan man här bedöma hur insatser kan påverka den lokala ekonomin och sysselsättningen, miljömål, djurvälstånd, jämställdhet och integration.

Sammanfattningsvis skall ambitionen vara att programmets åtgärder skall kunna utnyttjas så att de stöder jordbrukets marknadsanpassning och utvecklingen av befintliga och nya företag inom de areella näringarna och på landsbygden vars produktion bidrar till en vitalisering av landsbygden och dess resurser i termer av ekonomisk, ekologisk och social utveckling.

5.2 Koppling till CAP

Åtgärderna för landsbygdsutveckling skall stödja och komplettera den gemensamma jordbrukspolitiken. Sverige har valt att från och med år 2005 genomföra den beslutade jordbruksreformen 2003 genom att införa ett frikopplat stöd i form av en regionaliserad stödmodell med inslag av gårdsmodell. Modellen innebär att fördelningen av stödrättigheter bestämts utifrån vem som brukar marken vid tidpunkten för systemets ikraftträdande. Storleken på den enskilda stödrättigheten utgår från dels ett regionaliserat grundbelopp, dels tidigare erhållet stöd under referensperioden samt mjölkkvotens storlek. Delar av animaliestöden har frikopplats. Brukaren måste för att erhålla fullt gårdsstöd hålla marken i god jordbrukshävd och följa uppställda tvärvillkor.

Tvärvillkoren och reglerna om god jordbrukshävd kommer att utgöra grundläggande krav för landsbygdsprogrammets åtgärder och insatser. Miljöstöd kommer därför endast att utgå för sådana åtgärder som går utöver reglerna om god jordbrukshävd. Vidare kommer stöd inte att utbetalas för åtgärder som syftar till att uppnå krav i gemensam eller nationell lagstiftning.

5.3 Nationellt stöd till jordbruket i norra Sverige

I enlighet med artikel 142 i anslutningsfördraget ges Sverige rätt att lämna långsiktigt nationellt stöd för att säkerställa att jordbruksverksamhet kan behållas i särskilda regioner. Dessa regioner omfattar jordbruksområden norr om den 62:a breddgraden och några närliggande områden söder om den breddgraden där det råder liknande klimatförhållanden vilka gör det särskilt svårt att driva jordbruk. Stödet är helt finansierat av svenska staten.

Det stöd som fanns till jordbruket i norra Sverige före medlemskapet i EU ersattes 1995 med två av de från EU medfinansierade stöden inom ramen för landsbygdsprogrammet: kompensationsbidrag till mindre gynnade områden och miljöersättning för att hålla odlingslandskapet öppet. Genom samverkan med det nationella stödet till jordbruket i norra Sverige bidrar dessa stödformer till att behålla jordbruket och det öppna landskapet i regionen.

Kommissionen skall ett år efter anslutningen och sedan var femte år lämna en rapport till rådet om det nationella stödet och dess effekter. I samband med rapporteringen till rådet kommer en extern utvärdering av stödet att genomföras på uppdrag av kommissionen.

5.4 Koppling till strategi och åtgärder inom regional utvecklingspolitik

Övergripande mål och prioriteringar

Regeringens avser att presentera en nationell strategi för regional konkurrenskraft och sysselsättning som skall bidra till att skapa konkurrenskraftiga regioner och individer i Sverige. Regeringen lyfter fram följande prioriteringar för regional konkurrenskraft och sysselsättning för perioden 2007-2013: innovativa miljöer och entreprenörskap, kompetensförsörjning och ökat arbetskraftsutbud, ökad tillgänglighet och strategiskt

gränsöverskridande samarbete. Områden som de gleset befolkade områden i norra Sverige och storstäder bedöms kräva särskild uppmärksamhet.

Den nationella strategin avser att utveckla samordningen mellan den regionala utvecklingspolitiken, arbetsmarknadspolitiken och den europeiska sammanhållningspolitiken i Sverige. Den skall ligga till grund för genomförandet av EU:s strukturfonder i Sverige och vara vägledande för regionala tillväxtprogram och för nationella myndigheter. Den syftar också till att utveckla dialogen och samspelet mellan aktörer på lokal, regional, nationell och EU-nivå. Utgångspunkten för dialogen är prioriteringarna i den nationella strategin samt regionala utvecklingsstrategier⁷.

Synergier och avgränsningar

Den nationella strategin för regional konkurrenskraft och sysselsättning kommer att vara den strategiska utgångspunkten för genomförandet av strukturfondsprogrammen för perioden 2007-2013. Den nationella strategin för regional konkurrenskraft och sysselsättning kommer även att utgöra en övergripande ram för arbetet med landsbygdens utveckling och blir därför en av flera viktiga utgångspunkter för den nationella strategin för landsbygdsprogrammet.

En gemensam utgångspunkt för politikområdena är den övergripande målsättningen om en regional utveckling och hållbar tillväxt inom ramen för en hållbar samhällsutveckling. Den strategiska inriktningen av strukturfondsprogrammen kommer dock att ligga på stärkt konkurrenskraft och sysselsättning. Landsbygdsprogrammets åtgärder kommer i första hand att utgå från landsbygdens resurser, bl.a. de naturresurser som brukas och förvaltas av de areella näringarna och vidare de lokala utvecklingsförutsättningarna och mikroföretagande inom dessa ramar. Landsbygdsprogrammets insatser är i EU-regelverken också tydligare avgränsade vad gäller målgrupp.

Operativt kommer synergier mellan programmen att finnas i frågor som rör främjande av företagande, hållbar tillväxt och innovationer på landsbygden i syfte att stärka konkurrenskraft och sysselsättning. Beträffande landsbygdsprogrammet gäller det framför allt insatser i axel 3, vars målgrupp är bredare definierad, men även i övriga axlar. I dessa delar är det viktigt att insatserna från respektive politikområden och program är väl samordnade både i planering och genomförande. För att säkerställa att insatser bidrar till att skapa mervärden och inte ersätter lämpligare finansieringsformer krävs tydliga avgränsningar i och mellan programmen. Lokala insatser för skärgårdar och öar, samer och rennäring samt service, där en tydlig koppling till landsbygdspolitikens mål och till landsbygdens naturresurser och näringar finns, kommer i första hand att genomföras inom ramen för landsbygdsprogrammet. Avgränsningar är därmed särskilt nödvändiga, kopplat till lokala förutsättningar för turism, samer, kompetensutveckling samt förnybar energi och bredbandsinsatser. Avgränsningarna kommer att behandlas vid utformningen och tillämpningen av landsbygdsprogrammet samt strukturfondsprogrammen för regional konkurrenskraft och sysselsättning.

Kompetensutveckling är ett åtgärdsområde som återfinns i båda politikområdena. Avgränsningen kommer att ske genom att åtgärderna i landsbygdsprogrammet kommer att inriktas på utvecklingsbehov hos företagare m.fl. med anknytning till lantbruk, landsbygd och lokal utveckling, medan åtgärder i socialfondsprogrammet kommer att vara mer generella.

En beskrivning av samordning i genomförandeorganisationen finns i avsnitt 5.6.

---

⁷ Med regionala utvecklingsstrategier avses de regionala utvecklingsprogrammen, vilka i praktiken är strategier för länens utveckling.

5.5 Koppling till strategier och åtgärder inom Europeiska fiskerifonden

Målen för den gemensamma fiskeripolitiken (CFP) bör vara att sörja för ett uthålligt nyttjande av levande akvatiska resurser och vattenbruk. Implementeringen skall följa en uthållig utveckling i enlighet med den Europeiska fiskerifonden.

Viktiga mål är uthållig balans mellan resurser och fiskekapaciteten hos gemenskapens fiskeflotta liksom skydd och förbättring av miljön och naturresurserna som är relaterade till fiskerisektorn. Den europeiska fiskefonden skall stödja fiskerisektorn, fiskeområden och inlandsfiske.

I fiskeområden skall den Europeiska fiskefonden tillhandahålla medel som komplement till andra gemenskapsåtgärder, för att stödja en uthållig utveckling och förbättring av livskvalitet och särskilt ta hänsyn till den gemensamma fiskeripolitikens socio-ekonomiska effekter.

Åtgärderna syftar till att upprätthålla den ekonomiska och sociala välförhållandet inom dessa områden och att skapa mervärden för fiske och vattenbruksprodukter, upprätthålla och utveckla arbetstillfällena i fiskeområden genom att stödja diversifiering eller ekonomisk och social omstrukturering i områden som har socio-ekonomiska problem på grund av förändringar i fiske-sektorn, främja god miljö i kustområden samt främja nationell och transnationellt samarbete mellan fiskeområden.

De fiskeområden som blir utvalda skall vara storleksbegränsade och tillräckligt homogena geografiskt, ekonomiskt och socialt. Prioritet bör ges till glesbebyggda områden, områden med ett fiske på nedgång eller små fiskesamhällen.

Stöd till uthållig utveckling av fiskeområden kan ges till ett brett spann av åtgärder som syftar till att stärka konkurrenskraften hos fiskeområden, omstrukturering och omföring av ekonomiska aktiviteter, stödja ekoturism, diversifieringsaktiviteter, öka mervärdet hos fiskeriprodukter, stödja infrastruktur och service som hör samman med småskaligt fiske och turism och som gynnar små fiskesamhällen. Det finns även möjlighet att utveckla aktiviteter inom sportfiske och fisketurism. Möjligheten att utveckla dessa aktiviteter inom den europeiska fiskerifonden finns bara i dessa utvalda fiskeområden, I övriga områden är landsbygdsprogrammet den huvudsakliga källan till ekonomiskt bidrag till denna typ av aktiviteter.

5.6 Koppling till strategier och åtgärder inom skogspolitiken

Till skillnad från jordbrukssektorn är skogssektorn inte ett gemensamt politikområde i EU. Samarbetet utgår från EU:s skogsstrategi från 1998 som lägger tonvikten på subsidiaritetsprincipen. Strategin framhåller den betydelse skogens mångsidiga roll och ett hållbart skogsbruk har för samhällets utveckling och fastställer ett antal viktiga beståndsdelar som ska ligga till grund för strategins genomförande. Kommissionen ska under 2006 presentera en handlingsplan som bygger på EU:s skogsstrategis principer.

Grunderna för gällande skogspolitik lades fast av regering och riksdag 1993⁸. Några av de viktigaste förändringarna jämfört med tidigare var att två jämställda mål för skogspolitiken fastställdes, ett produktionsmål och ett miljömål, och att detaljregleringen inom skogspolitiken minskades. De flesta av de bidrag som tidigare funnits avskaffades. Skogsägarna fick frihet under ansvar att själva svara för att bedriva ett hållbart skogsbruk.

5.7 Koppling till strategi och åtgärder inom miljöområdet

6:e miljöhandlingsprogrammet

De övergripande mål och strategier som läggs fast i den nationella strategin för landsbygdsutveckling är i överensstämmelse med de principer och övergripande syften som anges i gemenskapens 6:e miljöhandlingsprogram. Detta gäller särskild vad som framhålls med avseende på att skydda, bevara och utveckla landskapet och dess natur- och kulturvärden men även vad gäller minskade föroreningsnivåer och att uppnå en positiv inverkan på klimatet.

Ramdirektivet för vatten

Sverige har delats in i fem vattendistrikt. Inom de tre södra vattendistrikten finns den huvudsakliga andelen av den svenska jordbruksmarken. Fram till år 2009 pågår arbete med att ta fram åtgärdsplaner för att uppnå god vattenkvalitet. Insatser kommer att genomföras med inriktning mot gemenskapens direktiv och vad som anges i åtagande inom ramen för internationella havsmiljökonventioner såsom HELCOM och OSPAR.

Markstrategin

I beslutet om fastställande av gemenskapens miljöhandlingsprogram anges att en temainriktad strategi för markskydd skall utvecklas och bl.a. omfatta förebyggande åtgärder med avseende på skydd av mark såsom att bevara betsmarker. Strategin inrymmer åtgärder som innebär att produktionen av kollektiva nyttigheter och bevarandet av natur- och kulturmiljövärden stimuleras, med fokus på bl.a. betsmarker. Genom att hävd av betsmarker kommer att vara en högt prioriterad fråga i kommande program är strategin väl i linje med markstrategin.

Klimatförändringar

Sverige arbetar aktivt för att uppnå de mål som satts upp med avseende på att reducera utsläpp av växthusgaser i enlighet med det nationella åtagandet inom ramen för Kyotoprotokollet. Åtgärder inom ramen för den strategiska planen kommer främst att ha som syfte att stimulera sådant som innebär minskade utsläpp av växthusgaser från jordbruket och ett minskat beroende av fossila bränslen.

Luftföroreningar

En temainriktad strategi för luftföroreningar har presenterats. En del i denna strategi är att minska utsläppen av sådana gaser som ger upphov till luftföroreningar och som i sin tur påverkar försurningen och övergödning av mark och vatten. Sverige har arbetat aktivt både med att uppfylla taktidirektivets krav och LRTAP protokollets krav på minskade utsläpp av ammoniak. Åtgärder som vidtagits avser främst lagstiftning och information. Åtgärder för att minska övergödningen kan även bidra till möjligheten att nå temastrategins målsättningar.

Bekämpningsmedel

---

⁸ Prop. 1992/93:226, bet. 1992/93:JoU15, rskr. 1992/93:252

Den tematiska strategin med avseende på hållbar användning av bekämpningsmedel har ännu inte presenterats. Arbetet med avseende på att minska riskerna vid användning av bekämpningsmedel har varit ett prioriterat område för Sverige. Detta arbete kommer att fortsätta bl.a. genom insatser inom området ekologisk produktion. Ytterligare krav på lagstiftning för att minska riskerna kan komma att krävas genom den tematiska strategin.

Natura 2000

I Sverige finns närmare 4000 områden utpekade enligt rådets direktiv 79/409/EEG av den 2 april 1979 om bevarande av vilda fåglar och rådets direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter (Natura 2000-direktiven). Dessa utgör 6,4 miljoner ha mark vilket motsvarar ca 14 % av landets yta. Sverige har en skyldighet att vidta vederbörliga åtgärder för att dessa objekt skall bevara sin status. Ca 60 % av Natura-områdena är skyddade exempelvis som naturreservat. Natura 2000-habitaten inom odlingslandskapet berättigar till ersättning inom nuvarande miljö- och landsbygdsprogram och kommer även att beaktas i kommande landsbygdsprogram. Av odlingslandskapets Natura 2000-habitat har 66 % ersättning inom miljö- och landsbygdsprogrammet. Dessutom finns möjligheter att söka finansiering för mer omfattande restaureringsprojekt för marker som inte erhåller ersättning från miljö- och landsbygdsprogrammet via EU:s LIFE-fonder. För närvarande finns ansökningar om stöd för knappt 2000 ha betesmark från LIFE.

Bioenergi

Handlingsplanen för biomassa presenterades av kommissionen i december 2005. Handlingsplanen innehåller förslag till åtgärder som berör ett antal politikområden. De åtgärder i handlingsplanen som direkt kan påverka jordbruket och den gemensamma jordbrukspolitiken är en översyn av den energigrödpremie (45 euro/ha) som infördes genom jordbruksreformen, ett meddelande om biodrivmedel från jordbruket, en informationskampanj riktad till jordbrukare och skogsägare om möjligheterna att producera för energiändamål samt en översyn av regelverket kring energiutvinning från animaliska biprodukter för att underlätta sådan användning. Handlingsplanen redovisar även flera förslag inom forskning och utveckling där betydelsen av det kommande sjunde ramprogrammet för forskning och utveckling betonas.

EU-strategin för biodrivmedel antogs av kommissionen den 8 februari 2006. Strategin innehåller potentiella marknadsbaserade lagstiftnings- och forskningsåtgärder för att främja produktionen och användningen av drivmedel från jordbruksråvaror både i EU och i utvecklingsländer. En ökad användning av biodrivmedel kan enligt kommissionen minska Europas beroende av import av fossila bränslen, minska utsläppen av växthusgaser och skapa nya marknader för jordbrukare och ökade exportmöjligheter.

Nationellt har frågan om omställningen till förnybar energi också givits en hög prioritet. En utredning om jordbrukets produktion av förnybar energi pågår där förslag skall lämnas den 1 september 2006. En särskild kommission tillsattes också 2005 med uppgift att vara rådgivande och att bistå regeringen i arbetet med att påtagligt minska Sveriges beroende av olja till år 2020.

I fråga om kommande landsbygdsprogram är ambitionen att genom programmet kunna underlätta för produktion av förnybar energi samt bidra till uppfyllelsen av viktiga miljö-och klimatmål.

Aktionsplan för biologisk mångfald

EU har lagt fast såväl en övergripande strategi för biologisk mångfald som fyra sektorsvisa ”Biodiversity Action Plans” (naturresurser, jordbruk, fiske samt utvecklingsamarbete). Vidare beslöt stats- och regeringscheferna vid toppmötet i Göteborg 2001 om målet att till 2010 hejda förlusten av biologisk mångfald. Detta mål lades ånyo fast vid toppmötet i Johannesburg.

Sverige har också klara och tydliga internationella åtaganden när det gäller biologisk mångfald genom konventionen om biologisk mångfald (CBD). Här kan t.ex. nämnas CBD:s arbetsprogram för jordbrukets biodiversitet respektive skyddade områden. Särskild vikt bör, i linje med CBD, läggas vid fortsatt integrering av biologisk mångfald i olika relevanta sektorer och politikområden.

Det ekologiska *nätverket Natura 2000* som läggs fast genom direktiven 79/409/EEG av den 2 april 1979 om bevarande av vilda fåglar och rådet och direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter utgör EU:s mest konkreta åtgärd för att bevara biologisk mångfald. De svenska miljö kvalitetsmålen speglar i hög grad de åtaganden som Sverige har gjort inom EU och internationellt beträffande önskvärt miljötillstånd. Åtgärder inom jordbruket har i hög utsträckning finansierats genom landsbygdsprogrammet. I kommande landsbygdsprogram kommer åtgärder som medverkar till att uppfylla 2010-målet fortsatt att ges hög prioritet.

Europeisk handlingsplan för ekologiska livsmedel och ekologiskt jordbruk

De övergripande mål och strategier som läggs fast i denna för Sverige nationella strategiska planen är i överensstämmelse med de den europeiska handlingsplanen för ekologiska livsmedel och ekologiskt jordbruk som presenterades i juni 2004. I synnerhet gäller detta åtgärd 6 i handlingsplanen och det som framhålls med avseende på att i landsbygdsprogrammen använda instrument som främjar ekologiskt jordbruk och därmed bevarar miljö- och naturskyddsvärden. Nationellt har nya mål för ekologisk produktion föreslagits till riksdagen våren 2006. Inriktningen är övergripande att fortsatt stödja produktionen men att också stimulera konsumtionen av ekologiska livsmedel. Enligt de nya mål som regeringen nyligen har föreslagit skall den certifierade ekologiska odlingen vid utgången av 2010 uppgå till minst 20 procent av landets jordbruksmark.

5.8 Koppling till strategi och åtgärder inom forskning och utveckling m.m.

Generellt finns det i Sverige ett stort behov av att kunskapsbasen för landsbygdspolitiken och för en hållbar produktion inom de areella näringarna utvecklas. Ett led i detta är att kunna utnyttja och ta del av de forskningsinsatser som kommer att göras inom EU:s forskningsprogram med koppling till landsbygdspolitiken. EU:s 7:e ramprogram omfattar perioden 2007–2013 och delas in i fyra block: samarbetsprojekt, idéer, mänskliga resurser samt forskningskapacitet. Inom de olika blocken finns flera temaområden som har samband med landsbygdsutveckling. Starkast är kanske kopplingen till temaområdet ”livsmedel, jordbruk och bioteknik”, som omfattar frågor som rör utveckling av landsbygdens konkurrenskraft och produktionsförhållanden.

Det finns behov av en nationell forskning inom området landsbygdsutveckling och de areella näringarna. Denna fråga har lyfts fram i den senaste forskningspolitiska propositionen. Behoven gäller dels kraven på en hållbar produktion i de areella näringarna inkl. fiske och vattenbruk, dels behovet av kunskaper om de förändringsprocesser som sker på landsbygden.

Regeringen har vidare gett forskningsrådet Formas i uppdrag att utarbeta en nationell strategi för forskning om landskapsutveckling. En parlamentarisk utredning har också tillsatts med den övergripande uppgiften att lägga fast en långsiktig strategi för landsbygdens utveckling. Denna strategi skall utgå från målet om en ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbar utveckling av landsbygden inbegripet de areella näringarnas roll och utvecklingsförutsättningar. Avrapportering av dessa uppdrag kommer att ske i november 2006.

Sammantaget kan forskningen ge bättre kunskaper och beslutsunderlag för landsbygdspolitikens fortsatta utformning. Det är också viktigt att skapa bra strukturer för att informera om och föra ut ny kunskap på ett intressant och angeläget sätt till aktiva inom området. Inom ramen för programmets axel 1, kompetensutveckling, kommer därför kunskapsöverföring att vara en viktig fråga.

5.8 Koordinering i planering och genomförande

Landsbygdsprogrammet skall för nästa period utformas så att ökad hänsyn kan tas till de varierande förutsättningar som råder i olika landsbygdsområden och regioner i landet. Medvetenheten har också ökat om vikten av en stark lokal förankring av landsbygdsåtgärderna. Med utgångspunkt i de övergripande nationella målen och prioriteringarna skall därför ett ökat regionalt och lokalt inflytande över åtgärdernas tillämpning och genomförande därför eftersträvas, dock med undantag av miljöersättningar inom axel 2.

Samordningen med andra åtgärder på nationell nivå för regional utveckling, miljö, fiske m.m skall stärkas. Ett ökat samarbete sker nu på central nivå i fråga om utarbetandet av strategier för de olika politikområdena. Med utgångspunkt i nationella strategier, prioriteringar och program blir länsstyrelserna i samarbete med förvaltningsmyndigheten knytpunkten för samordningen i genomförandet. Målsättningen är att varje län utvecklar en strategi eller handlingsprogram för tillämpningen av de åtgärder som landsbygdsprogrammet erbjuder med utgångspunkt i regionala utvecklingsprogram samt olika lokala utvecklingsprogram, exempelvis de för kommersiell service. Inom ramen för den regionala förankringen skall även inflytande från lokal nivå samt privat och ideell sektor tillgodoseas. För att säkra att samiska frågor inkl. rennäring beaktas skall Sametinget på samma sätt som länsstyrelserna ansvara för att utarbeta en strategi för genomförande av åtgärder i landsbygdsprogrammet. Mot bakgrund av länsstyrelsernas ansvar för genomförandet av landsbygdsprogrammen i länet skall de säkerställa en samordning med de partnerskap som bildas för strukturfondsprogrammen för regional konkurrenskraft och sysselsättning samt för de regionala tillväxtprogrammen. I genomförandet av landsbygdsprogrammet skall regionala självstyrelseorgan respektive samverkansorgan med ansvar för det regionala utvecklingsarbetet ha en aktiv del i beslutsprocessen i ärenden, framför allt inom axel 3.

En ytterligare ambition inför kommande programperiod är att förenkla och effektivisera programmets åtgärder, genomförande och uppföljning. De administrativa förenklingar som sker på gemensam nivå vad gäller t.ex. regler och finansiering skall därför tillvaratas. Nationella regler och föreskrifter skall utformas så att en hög grad av flexibilitet finns på genomförande- och beslutsnivå med utgångspunkt i nationella strategier och prioriteringar. En ökad mål- och resultatstyrning skall utgöra grunden för detta.

6. Nationellt nätverk för landsbygdsutveckling

I nätverket planeras ingå organisationer och myndigheter som på olika sätt företräder stöd-mottagare, landsbygdsbefolkningen och dess näringsliv eller är intressenter i arbetet med att utveckla landsbygden. I nätverket bör det också finnas företrädare för kommuner, regioner och samverkansorgan. Det också viktigt att olika forskningsorgan och institutioner som arbetar med landsbygdsutveckling deltar i nätverket. I utformningen av det nationella landsbygdsnätverket kommer positiva erfarenheter från det nuvarande svenska nätverket för Leader+ att tas tillvara. Andra befintliga nätverk skall också kunna utgöra en grund för nätverksbyggandet.

Viktiga uppgifter för landsbygdsnätverket är att:

- sprida information och öka medvetenheten om landsbygdsutveckling och landsbygdprogrammets möjligheter
- ge ökade kunskaper genom erfarenhetsutbyte mellan intressenter, myndigheter och expertnätverk med bas i forsknings- och utvecklingsarbete
- främja metodutveckling och utvärdering
- vara pådrivande i framtidsanalyser och strategiarbeten om landsbygden

Nätverket får en viktig roll redan vid starten av en ny programperiod, t.ex. genom att medverka vid spridning av information om det nya programmet och i samband med introduktionen av Leadermetoden i nya områden. Ambitionen är därför att nätverket kan börja arbeta under andra halvåret 2006.

Finansiering av nätverket skall ske inom ramen för medel för tekniskt stöd och preciseras i programförslaget.